

AZƏRBAYCAN DİLİ

UOT 81`28

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2026.1.128>**MƏHƏMMƏD AĞA ŞAHTAXTLININ YENİ ƏLİFBA LAYİHƏSİNƏ
DAİR YAZDIĞI BİR MƏQALƏ HAQQINDA****AN ARTICLE WRITTEN BY MUHAMMAD AGHA SHAHTAKHTLI
ABOUT THE NEW ALPHABET PROJECT****Əbulfəz QULİYEV*****XÜLASƏ**

Görkəmli maarifçi nəşir və ədib Məhəmməd ağa Şahtaxtılı xalqın maariflənməsində təhsil və əlifbanın rolunu xüsusi olaraq qiymətləndirirdi. Hələ 1914-cü ildə M.Şahtaxtılı fəaliyyətindən bəhs edən Avropa alimləri onun 4 əlifba layihəsinin olduğunu göstərirdilər. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə onun tərtib etdiyi yeni əlifba layihəsi parlamentə təqdim olunan əsas layihələrdən biri idi. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1922-ci ilin iyulunda yaradılan Yeni Türk Əlifba Komitəsinin əsas üzvlərindən biri də M.Şahtaxtılı idi. Əlifba məsələsi ilə məşğul olanlar iki cəbhəyə ayrılmışdı: 1) islahatçılar; 2) latınçılar.

Görkəmli dövlət xadimi N.Nərimanovun başçılıq etdiyi latınçıların sırasında görkəmli dilçi M.Şahtaxtılı da var idi. Bu yaxınlarda biz arxivdə Yeni Türk Əlifba komitəsinin sənədləri içərisində M.Şahtaxtılı "Müsəlman dünyasında latın əlifbası" adlı 19 səhifəlik məqaləsinə rast gəldik. Həmin məqalədə makina yazısı ilə əlifba layihəsinin tam mətni ətraflı şəkildə şərh olunmuşdur.

Məqalədə bu barədə ətraflı şəkildə bəhs edilməkdədir.

Açar sözlər: *Məhəmməd ağa Şahtaxtılı, Türkoloji qurultay, dilçilik, əlifba layihəsi.*

The prominent educator, publisher and writer Muhammad agha Shahtakhtli placed special emphasis on the role of education and the alphabet in the enlightenment of the people. As early as 1914, European scholars studying Shahtakhtli's activities noted that he had produced four alphabet projects. During the period of the Azerbaijan Democratic Republic, the new alphabet project he compiled was among the key proposals submitted to parliament. Following the establishment of Soviet power in Azerbaijan, Shahtakhtli became one of the principal members of the New Turkic Alphabet Committee formed in July 1922. Those engaged with the alphabet issue were divided into two groups: (1) reformers and (2) proponents of the Latin script.

Among the Latinists, led by the prominent statesman N. Narimanov, was the distinguished linguist M. Shahtakhtli. Recently, while examining documents of the New Turkic Alphabet Committee in the archives, we came across Shahtakhtli's 19-page article entitled "The Latin Alphabet in the Muslim World." In this article, the full text of the alphabet project is set out in typescript with detailed commentary. The present study discusses these materials in detail.

Keywords: *Muhammad agha Shahtakhtli, Turcology Congress, linguistics, alphabet project.*

GİRİŞ

Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 22 oktyabr tarixli Sərəncamı türk dövlətləri arasında siyasi-mənəvi

* AMEA Naxçıvan Bölməsi, e-mail: ebulfez1950@mail.ru
ORCID: 0000-0001-8733-3833

bağların daha da möhkəmləndiyi, o cümlədən 2020-ci ildə əldə olunmuş tarixi Zəfərlə ərazi bütövlüyümüzün və suverenliyimizin bərpa edildiyi bir dövrdə Türk dünyasının birliyinə böyük çağırışın növbəti təzahürüdür. Bu sərəncam türk xalqları arasında tarixi-mədəni birliyin möhkəmlənməsinə, elmi əməkdaşlığın genişləndirilməsinə, humanitar integrasiyanın dərinləşdirilməsinə strateji töhfə verir. Sərəncam I türkoloji qurultayın tarixi əhəmiyyətinin müasir kontekstdə yenidən dəyərləndirilməsi üçün elmi əsasları formalaşdırır. Sərəncamda göstəriləndiyi kimi Birinci türkoloji Qurultay milli oyanış prosesində mühüm rol oynamış, bu elmi-mədəni irs müasir tədqiqat istiqamətləri üçün fundamental baza yaratmışdır. Bu qurultay ortaq zəngin keçmişə və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni integrasiyasında mərhələ yaratmış müstəsna əhəmiyyətli hadisələrdəndir. 131 türkologun təmsil olunduğu bu elmi məclisdə türk xalqlarının gələcəyi ilə bağlı vacib qərarlar qəbul edilmiş, eyni zamanda latın qrafikası əsasında vahid ümumtürk əlifbasına keçilməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Qurultayın əsas problemi olan əlifba məsələsi ondan xeyli əvvəl, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründən başlayaraq uzun müzakirələrin mövzusu olmuşdur. Bu müzakirələrdə görkəmli maarifçi və dilçi alim M.Şahtaxlı da fəal iştirak etmişdir.

MƏTN

Məlumdur ki, Məhəmməd ağa Şahtaxlı 1918-1922-ci illərdə Bakı şəhərində yaşamışdır. O illərdə Moskva və Peterburqda məskunlaşıb oradakı mərkəzi qəzetlərdə çalışan böyük ədib müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulmasını ürəkdən alqışlamış və Azərbaycana gəlib hökumətin maarif işlərinə kömək etmək istəmişdir. Bu illərdə Məhəmməd ağa Şahtaxlının Azərbaycanda universitet yaradılması istiqamətində layihələr hazırlaması və bu layihələri yuxarı dairələrə təqdim etməsi və bu təhsil ocağının qurucularından biri kimi ilk azərbaycanlı professor kimi burada çalışması rəsmi sənədlərdə göstərilmişdir [Эфендиев, 1919, s. 29].

Akademik İsa Həbibbəylinin son axtarışları müəyyən etmişdir ki, 1921-1922-ci illərdə bir müddət böyük maarifçi (21.XII.1921-ci il tarixdən 20.VII. 1922-ci il tarixədək) Azərbaycan Sovet Respublikasının Xalq Komissarlar Sovetinin sədri N.Nərimanovun xüsusi işlər üzrə müşaviri vəzifəsində çalışmışdır. Məhəmməd ağa Şahtaxlı müşavir kimi Bakıda Şərq xalqlarının qurultayının keçirilməsinin əsas təşkilatçılarından biri olmuş, 5 sentyabr 1922-ci ildə kollegiya üzvü seçilmişdir. Sonra Məhəmməd ağa Şahtaxlı N.Nərimanovun təşəbbüsü ilə Moskvada Şərq Xalqlarının Kommunist Universitetində mühazirəçi-tərcüməçi vəzifəsinə göndərilmişdir. O, burada işlədiyi müddətdə İ.Stalinin "Seçilmiş əsərləri"ni Osmanlı türkcəsinə çevirərək nəşr etdirmiş, Buxarinin əsərlərinin Şərq dillərinə tərcüməsi işi ilə məşğul olmuşdur. Bakıda Şərq xalqlarının I qurultayında iştirak edərkən Məhəmməd ağa Şahtaxlıni yaxından tanımaq imkanı əldə edən Şərq Xalqları Kommunist universitetinin rektoru prof. Pavloviç onun fəaliyyətinə hörmətlə yanaşmış və alim 25.I.1923-cü il tarixədək bu universitetdə işləmişdir. Moskvada olarkən o, Azərbaycan dilində nəşr olunan "Qızıl Şərq" jurnalının redaksiya heyətinin üzvü olmuş və bu orqanda bir neçə məqalə çap etdirmişdir [Həbibbəyli, 2008, s. 41-42].

Məlum olduğu kimi, hələ Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920) dövründə əlifba məsələsi aktuallaşmağa başlamışdı. Bu illərdə Məhəmməd ağa Şahtaxlı latın qrafikalı əlifba hazırlamışdı. Onu da qeyd edək ki, sovet hakimiyyətinin qurulması ilə latınçıların sırası daha da genişlənməyə, tərəfdarlarının sayı artmağa başladı. Qeyd etmək lazımdır ki, əlifba məsələsi ilə məşğul olanlar iki cəbhəyə, 2 qrupa ayrılmışdı. I qrupun nümayəndələri islahat yolu ilə ərəb əlifbasının saxlanması fikrini müdafiə edirdilər. Məsələn, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə (1919) əlifba layihəsi bəyənilən Abdulla bəy Əfəndizadə "Azərbaycan" qəzetində ərəb yazısı üzərində islahat aparmaq yolu ilə düzəltdiyi yeni əlifba layihəsindən bəhs edən silsilə məqalə çap etdirmişdi [Аязли, 1919]. Rza Ayazlı isə "К вопросу о реформе тюркского алфавита" adlı məqaləsində latın əlifbasına keçmə-

yin ən doğru yol olacağını və bunun Avropa ilə mədəni yaxınlaşma istiqamətində mühüm əhəmiyyətə malik olacağını göstərirdi [Babayev, 2008].

Latın əlifbası tərəfdarları da başda N.Nərimanov, S.Ağamalıoğlu, T.Şahbazi, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyli, F.Ağazadə Şərqli, eləcə də M. Şahtaxtılı bir cəbhədə birləşmişdilər və bunları latınçılar adlandırırdılar. Məlumdur ki, əlifba məsələsi Azərbaycanda bolşevik hakimiyyətinin elə ilk illərindən etibarən gündəliyə çıxarılmışdı. Belə ki, 1922-ci ilin mart ayında bu məsələlərə aydınlıq gətirmək üçün xüsusi komissiya yaradıldı. Bu komissiya həmin ilin iyul ayında Yeni Türk Əlifba Komitəsinə çevrildi. YTƏK-nin təklifi ilə Azərbaycan MİK 1922-ci ilin 20 oktyabrında idarə və müəssisələrdə kargüzarlıq işlərinin yeni və köhnə əlifba ilə paralel aparılması haqqında dekret verdi. Həmin ildən C.Məmmədquluzadənin baş redaktorluğu ilə latın əlifbasında "Yeni yol" qəzeti nəşr olunmağa başlayır.

Bu əlifba layihəsi məsələsini ortaya atmaqda sovet hakimiyyəti orqanlarının, onun rəhbərlərinin məkrli niyyətləri var idi. Bu məsələni ortaya atmaqla hakimiyyət bir sıra siyasi məqsədlər güdürdü. Hər şeydən əvvəl, guya o əməkçi insanların mənafeyini müdafiə edir görüntüsü yaratmaqla xalqı öz tərəfinə çəkmək istəyirdi. Onu da qeyd edək ki, bu latın qrafikası əsasında tərtib olunmuş Yeni Azərbaycan əlifbası heç də mükəmməl olmayıb bir sıra nöqsanlara malik idi. Çünki latın əlifbasının özündə belə dilimizin sait və samitlərini tam şəkildə göstərən hərfi işarələr yox idi. Bundan əlavə, hər bir qrafik işarənin (qrafemin) bir neçə forması (alloqrafı) olmalıdır. Bu qrafemlərin və alloqrafların nə kimi şəkilləri olmalıdır, bu şəkillər yazı işini çətinləşdirməzmi və s. problemlər yalnız yüksək ixtisaslı alimlər tərəfindən həll edilə bilərdi [ARDA, s. 187].

Məhəmməd ağa Şahtaxtılı hakimiyyətin əlifbanı dəyişmək ideyasının siyasi mahiyyətinə varmadan latın əlifbasının alovlu tərəfdarı kimi çıxış edirdi. Çox maraqlıdır ki, onun "Şərq latın əlifbası" adlandırdığı layihə ilə bağlı istər çap olunmuş, istər çap olunmamış bütün məqalələri milli ruhdadır. Müəllif bir mütəxəssis kimi yeni qrafikada rus hərfi işarələrindən istifadə olunmasına qarşı çıxır, bu işdə latın əlifbasında hərflərin azlığına görə onun da olduğu kimi qəbul olunmasını doğru hesab etmir, mənfi yanaşır, bu işdə ən yaxşı mənbənin esperanto əlifbası olduğunu irəli sürür, yeni latın qrafikalı əlifbanın ərəb, fars, türk və Azərbaycan dillərini əhatə etməli olduğunu göstərirdi. Bu ideyalar isə sovet milli siyasəti ilə qətiyyən uyğun gəlmirdi.

Son dövrlərdə Respublika Dövlət Arxivində Yeni Əlifba Komitəsi sənədləri içərisində alimin "Müsəlman dünyasında latın əlifbası" adlı (Latinskaya azbuka v musulmanskom mire) rusca 19 səhifəlik məqaləsinin əlyazmasına təsadüf etdik. Sənəddə bu məqalənin 1922-ci ilin aprel ayında qələmə alındığı göstərilmişdir [Шахтахтинский, 1891].

Müəllif məqalənin əvvəlində yeni latın qrafikasına keçməyin zəruriliyini, vacibliyini əsaslandırmağa çalışır. Bu əlifbanı qəbul edərkən onun çatışmayan hərflərinin yerinə rus əlifbasındakı hərflərdən istifadə olunmasını məqbul variant hesab etmədiyini vurğulayır. Bunlarla yanaşı Latın əlifbasının özünün də qüsursuz olmadığını qeyd edərək bu məqamda ancaq esperanto əlifbasının əlverişli olduğunu və Avropadakı Fonetika cəmiyyəti tərəfindən esperanto yazısının inkişaf etdirildiyini göstərir. Çünki esperanto yazısında latın əlifbasına yeni hərflər əlavə edilmədən hərflərin üzərinə diakritik işarələr əlavə etməklə yeni danışq səslərini ifadə etmək imkanları daha genişdir. Müəllif məqaləsində esperanto əlifbasındakı hərfi işarələrin cədvəlini də verməyi məqsəduyğun hesab etmişdir. Müəllifin də qeyd etdiyi kimi, bu əlifbada latın qrafikasındakı q, w, x, y hərfi işarələri esperanto əlifbasına daxil edilməmişdir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, beynəlxalq yazı sistemləri onu hələ XIX əsrin sonlarından etibarən maraqlandırmışdır. Belə ki, o, "Poezdka v Baku" məqaləsində volapyükdən bəhs etmişdir [Зейналова, 1971]. M.Şahtaxtılı nə üçün esperanto əlifbasına üstünlük verirdi? Nədir esperanto və nə vaxt yaranmışdır? Esperanto haqqında ilk nəşr 1887-ci ildə Polşa Respublikasının paytaxtı Varşava şəhərində yaşamış doktor L.Zamenqof (1859-1917) tərəfindən gerçəkləşmişdir. Hələ uşaqlığında o bütün insanlar üçün ümumi dil yaratmaq fikrinə düşmüşdür. Ona görə də o, bütün ömrü boyu bəzən təkbəşinə, bəzən dostları ilə bu məqsədə çatmaq

üçün səy göstərmiş, cəhd etmişdir. O, özü bu dili 1887-ci ildə “İnternaçia” (beynəlxalq) adlandırmışdır. “Esperanto” (ümid edən – nadeyuşisya) adı isə ilk dövrlərdə onun ilk broşuralarını çap etdirdiyi psevdonim olmuşdur. Bu dil neytral mahiyyətli olub heç bir irqə, millətə, sinfə mənsub deyil. Eyni zamanda esperanto digər bəşəri canlı dillər kimi ifadəli bir dildir və öyrənmək üçün çox asandır.

Esperanto əlifbası latın əlifbasına (q, w, x, y xaric) bəzi hərfi işarələrin əlavəsi ilə (ĉ, ĝ, ĥ, ĵ, ŝ, ŭ) yaradılmışdır. Esperanto mütəxəssisləri üstü cizgili hərfləri çətinlik yaratmasın deyər hərflər birləşmələri ilə dəyişməyi də mümkün hesab edirlər.

Esperantonun əsasını tərcüməsiz anlaşılan beynəlmiləl sözlər və 16 əsas qrammatik qayda təşkil edir. İndiyə qədər esperanto dilində xeyli miqdarda ədəbi-bədii və elmi ədəbiyyat nəşr olunmuşdur ki, bunları bir yerə toplansa böyük bir kitabxana olar. İnternet saytlarında belə bir virtual kitabxananın mövcud olması haqqında məlumatlara rast gəlirik (<http://www.webcom.com/~donh/esperanto.html> и Виртуальная Эсперанто-Библиотека Мартина Вайхерта <http://www.esperanto.net/veb/> – soc.culture.esperanto.net).

M.Şahtaxtlı alman əlifbasındakı ö, ü, ä hərfi işarələrin yeni Azərbaycan əlifbasına alınmasını məqbul hesab edir. Müasir yazımızdakı q hərfini g ilə işarə edir. Müasir əlifbamızda gecə şəklində yazılan sözdəki hərfləri ğəğə şəklində yazmağı təklif edir, ı hərfini i hərfinin altında işarə qoymaqla təqdim edir. Beləliklə, müəllif latın qrafikalı Azərbaycan yazısı üçün 36 (apostrof və tire ilə birlikdə) hərfi işarə müəyyən etmişdir. Onu da qeyd edək ki, müəllifin təklif etdiyi latın qrafikası müasir Azərbaycan latından çox cüzi şəkildə fərqlənir. Bu müsbət xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, Məhəmməd ağa Şahtaxtlının Yeni Əlifba Komitəsinə təqdim olunmuş əlifba layihəsi rəyə göndərilmiş, I rəyçi RSFSR Şərqşünaslıq İnstitutunun rektoru Qismətullin bu layihəni orijinal və mədəniyyət baxımından əhəmiyyətli bir iş adlandıraraq məqbul qiymətləndirmişdir. Layihəyə verilən II rəy isə mənfidir (rəyçinin F.Ağazadə olduğunu ehtimal edirik – Ə.Q.). Rəyçi apostrof və səslərin uzunluğunu bildirmək üçün tire işarəsindən istifadə edilməsini qüsurlu hesab edərək bu layihəni yararsız adlandırmışdır [Şahtaxtlı, 1923, s. 94].

Eyni nöqsanlara F.Ağazadənin məqaləsində də təsadüf edilməsinə əsaslanaraq ehtimal etmək olar ki, mənfi rəyi yazan da o özü olmuşdur [Ağazadə, 1923]. Həmin məqalədə M.Şahtaxtlının mətbuatda əlifba layihəsi hazırlaması və bu sənədi Yeni Əlifba Komitəsinə təqdim etməsi və həmin orqan tərəfindən laqeydliliklə qarşılanması barədə çıxış etdiyi göstərilir. F.Ağazadə əvvəlcə böyük alimi “əski latınçılarımızdan birincisi” adlandıraraq tərifləsə də, sonra onu tənqid etmiş, əsərin guya çox nöqsanlı bir layihə olduğunu iddia etmişdir. Müəllif məqaləsinin sonunda M.Şahtaxtlının 4 şərq xalqının dili üçün vahid layihə hazırlamasını yolverilməz, qəbahətli bir hərəkət kimi qiymətləndirərək: “Azərbaycan xalqına ərəb, fars əlifbası deyil, doğma əlifbası lazımdır” – deyər irad tutur [Ağazadə, 1923].

Əlbəttə, böyük ədib və alim Məhəmməd ağa Şahtaxtlı bu haqsız iradları cavabsız qoymamış, elə qəzetin növbəti nömrəsində F.Ağazadəyə tutarlı dəlillərlə əsaslandırılmış cavab vermişdir [Şahtaxtlı, 1923].

Məhəmməd ağa Şahtaxtlının tədqiqat dairəsi daha geniş idi. Təsadüfi deyil ki, Moskvada yaşayarkən redaksiya şurasının üzvü olduğu “Qızıl şərq” məcmuəsində çap etdirdiyi məqalələrindən birində də Yeni Əlifba Komitəsinin işindəki nöqsanları faktlarla açıb göstərmiş, əlifba layihəsi hazırlamaq işində komitəçilərin təcrübəsiz və səriştəsiz olduqlarını tənqid etmişdir. O, komitəçiləri nəzərdə tutaraq yazırdı: “Görünür ki, hərəc-mərc yapmağa bizim əlifbaçı ağalarda məxsus həvəs var... Əlifbalarına latın əlifbası adını verirlər də düzəldikləri əlifba doğrudan-doğruya rus ilə latın hərflərindən alınma və hər bir qaydanın xaricində yapılmış nəzm-nizamsız bir məxlutədir... Biz öylə bir latın hərfləri ilə yazı yazmaq istiyoruz ki, onu işə tətbiq etdikdən sonra yazıca bizimlə mədəni millətlər arasında bir müştərklik peyda olsun. Komitənin əlifbası isə hər bir cəmiyyətə (birləşməyə – Ə.Q.) fələn mane olur. Bəylə bir əlifbanın kəndi-kəndinə edilməyi, məhal qəbulə keçməyi namümkün

olduğu kibi hökumət tərəfindən zoraki yürüdülməsi də dövlətin sərf edəcəyi əmək və məxaric boş yerə işlənib onun nəticəsində peşimanlıq hasil olacağı şəksizdir” [ARDA, s. 100-103].

NƏTİCƏ

Beləliklə, dövlət dairələrində açıqfikirli bir elm adamı olan M.Şahtaxtlı və onun əlifba fəaliyyəti haqqında mənfi fikir formalaşdırılmışdı. Hökumətin siyasi məqsədi və tutduğu hərəkət xətti məlum olduğu üçün onun bu ittihamlarına məhəl qoyan yox idi. Əvəzində isə bədxahları vətənpərvər və milli ideallar üçün çalışan, bir Avropalı nəcibliyi ilə həqiqəti söyləməkdən çəkinməyən böyük alimin dövlətdən aldığı fərdi təqaüdüün dayandırılmasına müvəffəq oldular. Bu məqamlar son zamanlarda arxivdən tapdığımız böyük alimin yazdığı ərizədə də öz əksini tapmışdır. Komitəçilərin təklif etdiyi və qəbul etdirdiyi layihənin latın qrafikalı müasir əlifbamızla müqayisəsi də M.Şahtaxtlının bu məsələdə tamamilə haqlı olduğunu göstərməkdədir.

ƏDƏBİYYAT

- Ağazadə, F. (1923, May 23). *Yoldaş Məhəmməd ağa Şahtaxtlının səhvləri*. Yeni yol, 16.
- Axundov, M.F. (1982). *Seçilmiş fəlsəfi əsərləri*. Bakı: Azərnəşr.
- ARDA, f. 103, siy. 1, iş 1.
- ARDA, f. 1119, siy. 1, iş 562, vərəq 58.
- Babayev, A. (2008). *Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti*. Bakı: Təhsil.
- Həbibbəyli, İ. (2008). *Məhəmməd ağa Şahtaxtlı: tale yolları və xidmətləri. Məhəmməd ağa Şahtaxtlı: taleyi və sənəti*. Bakı: Nurlan.
- Mirəhmədov, Ə., Axundov, M.F. və Volney (1970). *Elm və həyat*, № 6.
- Şahtaxtlı, M. (1923). *Azərbaycan əlifbasının tətbiq etməyə başladığı “latın” əlifbası münasibətilə*. Qızıl şərq, yanvar-fevral, 100-103.
- Şahtaxtlı, M. (1923). *Yeni türk əlifbası ilə yazılan məqalə münasibətilə*. Yeni yol, 17.
- Şahtaxtlı, M. (2006). *Seçilmiş əsərləri*. Toplayanı, tərtib və ön sözün müəllifi akad. İsa Həbibbəyli. Çapaioğlu.
- Аязли, Р. (1919, Июнь 11). *К вопросу о реформе тюркского алфавита*. Знамя труда.
- Зейналова, К. (1971). *Неизвестная рукопись М.Шахтахтинского о реформе алфавита*. СТ, 5, 90-94.
- Шахтахтинский, М. (1891, Май 28). *Поездка в Баку*. Новое обозрение, 2556.
- Эфендиев, А.Б. (1919, Февраль 12). *К реформе тюркского алфавита*. Azərbaycan, 32.

Daxilolma tarixi: İlkin variant 05.01.2026
Son variant 29.01.2026